

Müstəqil Azərbaycanda ali təhsilin inkişafı və perspektivləri

Azərbaycanın müstəqilliyinin bərpasının 30-cu ildöñümüzdə ölkənin müxtəlif sahələrdə əldə etdiyi nailiyyətlərin təhlil edilməsi və gələcəyə yönəlmış baxışların formalanması böyük önem daşıyır. Məlum olduğu kimi, hər hansı bir xalqın və dövlətin formalanması və inkişafı, onun gələcəyinin güclü təməller üzərində qurulması təhsil sisteminde əldə edilmiş nailiyyətlərlə əhəmiyyətli dərəcədə bağlıdır.

Təhsilin inkişafı nəticəsində formalanmış insan potensialı, başqa sözlə, insan kapitalı ölkələrin iqtisadi və sosial rifahının artırılmasında çox əhəmiyyətli yer tutur. İnsanların yetərli bilik və bacarıqlar əldə edərək cəmiyyətdə özünə yer tapmasında təhsil, xüsusilə də ali təhsil ən mühüm vəsitələrdən biridir. Ali təhsil formalanmış insan kapitalını cəmiyyətdə təqdim etməklə, sosial rifahi artırmaqla yanaşı, insanların əldə etdiyi gəlir səviyyəsini yüksəl-

dərək fərdi rifahı da təmin edir. Məhz ali təhsilin cəmiyyətə və fəndlərə qazandırıldığı bu faydalara səbəbindəndir ki, dünyada ona tələb sürətlə artmaqdə davam edir.

Tədqiqatlar göstərir ki, ali təhsilin cəmiyyətdə önə çıxan əsas töhfəsi bu təhsilin daha yaxşı məşğulluq imkanları təmin etməsidir. Belə ki, OECD hesabatlarına görə ABŞ və Avropa İttifaqında universitet məzunlarının orta gəlir səviyyəsi universitet məzunu olma-

yanlarla müqayisədə 60-75 faiz daha yüksəkdir. Bu nisbet Braziliya, Çili, Türkiye kimi orta gəlir qrupundakı ölkələrdə təxminən 150 faizdir.

Tədqiqatlar göstərir ki, fəndlərin ali təhsil dövründə sosial həyata uğurla adaptasiya olmağa və cəmiyyətə töhfə verməyə imkan verən bilik və bacarıqlar əldə etməsi cəmiyyət üçün principial əhəmiyyət daşıyır. Fərdi və sosial bacarıqlarını inkişaf etdirmiş, düşünen, tədqiq edən, ömür boyu öyrənen, özünü yenileyən, təşəbbüskar, əzmlı, ünsiyyət qura bilən, komanda daxilində işləyə bilən və liderlik qabiliyyətlərinə sahib olan fəndlərin iş və sosial həyatlarında daha uğurlu olduğu ortaya çıxır.

Təhsilə qoyulan investisiyaların ən mühmən xüsusiyyəti azalan deyil, artan məhsuldarlıqla malik olmasıdır. Müxtəlif tədqiqatlar göstərir ki, təhsil müddəti artdıqca, işsizlik səviyyəsi azalır, gəlir səviyyəsi isə artır. OECĐ ölkələri üzrə aparılan tədqiqatlardan birinin nəticələrinə görə insanların təhsil alma müddətində hər əlavə birlilik artım onların gəlir səviyyəsini təxminen 6 faiz yüksəldir. Təhsilin, xüsusiyyədə ali təhsilin yüksək insan kapitalı və texnologiyalar vasitəsilə iqtisadi artımın drayverinə çevrilmə xüsusiyyədə ali təhsil sisteminde bir sıra struktur dəyişiklikləri aparılmış, ali təhsil müəssisələri şəbəkəsinin optimallaşdırılması istiqamətində addımlar atılmış, mütəxəssis hazırlığının strukturuna yeni ixtisaslar əlavə edilmişdir. Bu mərhələdə aparılan islahatların mühüm istiqamətlərindən biri də məhz ali təhsil müəssisələrinin muxtarriyyətinin artırılması olmuşdur. Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti də daxil olmaqla 6 ali məktəbə daha yüksək muxtarriyyət - özünüidarəetmə statusu verilmişdir.

siyyetini nəzərə alaraq, inkişaf etmiş ölkələr bu sahəyə çox böyük həcmdə vəsait ayıırlar. Dünya İqtisadi Forumunun hesabatlarına baxdıqda görürük ki, ali təhsil və peşə təlimi sektorunun yüksək inkişaf etdiyi Sinqapur, Finlandiya, Niderland, İsvəçrə, Belçika, Danimarka, Norveç, ABŞ, Avstraliya, Yeni Zellandiya, Almaniya, İsvəç, Birləşmiş Krallıq, Yaponiya kimi ölkələr eyni zamanda rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyatlar arasında qabaqcıl sıralarda dayanırlar. Bu iqtisadiyyatların hamısı yüksək texnologiyalara esaslanan və innovasiya potensialı güclü iqtisadiyyatlar hesab olunurlar. Təsədüfi deyil ki, UNESCO müasir dövrdə ali təhsil qurumlarını sosial inkişaf, iqtisadi artım, rəqabətli mal və xidmət istehsalının dəstəklənməsi, mədəni kimliyin formallaşması və qorunması, cəmiyyətin bütövlüyünün təmin edilməsi, yoxsulluqla mübarizə və sülh mədəniyyətinin dəstəklənməsi işində əvəzedilmiş rolu olan qurumlar kimi xarakterizə edir.

Azərbaycanın 2005-ci ildə Bolonya prosesinə qoşulması ölkədə ali təhsil islahatlarının yeni mərhəlesinə start vermişdir. Bu çərçivədə 2009-cu ildə qəbul edilmiş "2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı"nda qeyd olunmuşdur ki, proqramın məqsədi ölkənin ali təhsilinin Avropa təhsil məkanına integrasiyası, onun məzmununun Bolonya prosesinin prinsiplərinə uyğun qurulması, cəlbədici və rəqabət qabiliyyətliliyinin təmin edılması, ölkə iqtisadiyyatının inkişaf tələbələrinə uyğun ali təhsilli kadrlara yaranan tələbatın ödənilməsi, habelə informasiya cəmiyyətinin və biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın tələbələrinə uyğun olaraq kadr potensialının yaradılması, əhalinin müasir tələblərə cavab verən ali təhsil almaq imkanlarının təmin edilməsi üçün iqtisadi və sosial baxımdan səmərəli ali təhsil sisteminin formalşdırılmasıdır. Proqramın icrası çərçivəsində ali təhsilin qanunvericilik bazasının Avropa

xarakterizə edir.

Hesablamalar göstərir ki, dünya üzrə ali təhsil qurumlarında qeydiyyatı olan tələbələrin sayı 2000-2014-cü illər arasında 100 milyondan 207 miliona yüksəlmişdir. Bu artımın çox əhəmiyyətli hissəsi Azərbaycanın da daxil olduğu ortagelişli ölkələrdə baş vermişdir. Buna görə də aşağı-orta gelirlili ölkələrin ali təhsil qurumlarına qeydiyyatı olan tələbələrin ümumi sa-

silin qanunvericilik bazasının Avropa standartlarına uyğunlaşdırılması və Bolonya prosesinin əsas prinsipləri istiqamətinə yenidən qurulması sahəsində mühüm işlər görülmüşdür. Qeyd olunan mərhələdə atılan mühüm strateji addımlardan biri də Prezident İlham Əliyevin irəli sürdüyü neft kapi-talının insan kapitalına çevrilmesi kon-

qeydiyyatı olan təhləbələrin ümumi sa-
yi ilk dəfə 2012-ci ildə yüksəkgəlirlər
öl-
kələrin müvafiq göstəricisini üstelə-
mişdir.
İnkısap etməkdə olan ölkələrdə ali
təhsilə olan tələbin sürətlə artması cə-
miyyətin və dövlətin bu sahəyə olan
diqqətinin də yüksəlməsi ilə nəticələn-
mişdir. Bir çox ölkələrdə ya yeni ali
təhsil qurumları yaradılır, ya mövcud
ali təhsil qurumlarının potensialı artırı-
lır, ya da ali təhsil qurumları şəbəkəsi-
nin optimallaşdırılması həyata keçirilir.
Şübhəsiz ki, Azərbaycan Respub-

likası ali təhsil sahəsində inkişaf etmiş ölkələrin çoxəsrlıq təcrübəsinə malik deyildir. Ancaq buna baxmaya rəq, təxminən son yüz ildə ölkədə bu sahədə müəyyən təcrübə əldə edilmişdir. Azərbaycanın ilk universiteti 1919-cu ildə təsis edilmiş, 1920-ci il-dən sonra başlayan sovetlər birliyi dö-nəmində ölkədə ali təhsil qurumlarının formallaşması və inkişafında fərqli yollar seçilmiş, 1991-ci ildən sonrakı müstəqil Azərbaycanda isə yenidən müasir ali təhsil quruculuğu üçün ge-niş imkanlar yaranmışdır.

Sovet döneninde Azərbaycanın ali təhsil ocaqları sovet cəmiyyətinin tələbləri əsasında inkişaf etmiş və elmin bir sıra istiqamətləri üzrə nailiyətlər əldə etmişlər. Lakin 1991-ci ildə Azərbaycanın müstəqilliyini əldə etməsi, iqtisadi sahədə sistem transformasiyası prosesine başlaması bütün sahələrdə olduğu kimi, ali təhsildə də köklü İslahatları zəruri etmiş və onun yeni cəmiyyətin tələblərinə uyğun yenidən qurulmasını qarşıya vezifə kimi qoymuşdur. Bu istiqamətdə irəli sürülen ilk sistemli təşəbbüs Ümummilli Lider Heydər Əliyev tərəfindən 15 iyun 1999-cu ildə "Azərbaycan Respublikasında təhsil sahəsində İslahat Programı"nın qəbul edilməsi olmuşdur. Heydər Əliyev ilk öncə 1998-ci ildə "Azərbaycan Respublikasında çatdırılması, təyin mərhəyyə vəsaitlərinin çərçivəsində bakalavriat, magistratura, rezydentura, doktorantura pilleləri, eləcə də ixtisasartırma və yenidən hazırlanma təhsili üzrə bölünməsi, hökumətlərarası müqavilələr və ali təhsil müəssisələri arasında beynəlxalq tələbə münbadiləsi əsasında mütəxəssis hazırlığının respublikanın iqtisadi inkişaf prioritətləri nəzərə alınmaqla təmin edilməsi olmuşdur. Uğurla reallaşdırılan bu program çərçivəsində 3558 nəfər azərbaycanlı gənc dünyanın ən nüfuzlu universitetlərinde bakalavriat, magistratura və doktorantura səviyyələrində təhsil almaq imkanı qazanmışdır. Bu gənclərin böyük əksəriyyəti artıq təhsilini başa vurub geri qayıtmış və ölkəmizin gələcək inkişafına, xüsusilə də ali təhsilin inkişafına öz töhfələrini verməyə başlamışdır.

əsaslı şəkildə təkmilləşdirilməsi, təhsilde idarəetmənin müasir prinsiplər üzrə təşkili, təhsilin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması və dünya təhsil sistemini integrasiyası istiqamətlərində müvafiq tedbirlerin həyata keçirilməsi.

Müstəqil Azərbaycanda ali təhsilin inkisafı və perspektivləri

sepsiyesi çərçivəsində "2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici bölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramının" qəbul edilməsi olmuşdur. Proqramın əsas hədəfləri xaricdə dövlət məsabına təhsil almağa göndərilen Azərbaycan gənclərinin təhsilin bütün bölkələri üzrə illik sayının 2015-ci ildə 1000 nəfərə, onların ümumi sayının əsə 2007-2015-ci illərdə 5000 nəfərə etdiriləcək, ayrılan maliyyə vasaitləri çərçivəsində bakalavriat, magistratura, rezidentura, doktorantura pillələri, eləcə də ixtisasartırma və venidən ha-

eləcə də ixtisaslaşdırma və yenidən hazırlanma təhsili üzrə bölünməsi, hökumətlərə müqavilələr və ali təhsil müəssisələri arasında beynəlxalq tələbə mübadiləsi əsasında mütəxəssis hazırlığının respublikanın iqtisadi inkişaf prioritetləri nəzərə alınmaqla təmin edilməsi olmuşdur. Uğurla reallaşdırılan bu program çərçivesində 3558 nəfər azerbaycanlı genç dünyanın ən nüvələzi universitetlərində bakalavriat, magistratura və doktorantura səviyyəsində təhsil almaq imkanı qazanmışdır. Bu gənclərin böyük əksəriyyəti araq təhsilini başa vurub geri qayılmışdır. Ölkəmizin gələcək inkişafına, xüsusilə də ali təhsilin inkişafına öz töhfələni verməyə başlamışdır.

Qlobal səviyyədə təhsil sahəsində ortaya çıxan yeni çağırışlar və Azərbaycan iqtisadiyyatının yeni inkişaf mərhələsinə daxil olması ölkədə təhsil inkişafı üzrə vahid dövlət strategiyanın formalasdırılmasını zəruri etmişdir. Bu məqsədlə 24 oktyabr 2013-cü ildə Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ile təsdiq edilən "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası" və onun əsasında hazırlanaraq 2015-ci ilin 19 yanvarında təsdiq edilmiş müvafiq Fəaliyyət Planı ölkədə ali təhsil sistemi də daxil olmaqla, bütövlükdə təhsil sisteminin qeyd olunan çağırışlar və tələblər istiqamətində qısa, orta və uzunmüddətli inkişafını təmin edəcək vahid dövləti siyasetini özündə eks etdirir.

Təhsilin inkişafı üzrə dövlət strategiyasının icrası ilə əlaqədar olaraq, son illər ölkədə ali təhsilə çıxış imkanlarının genişləndirilməsi, ali təhsil kuirikumlarının əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırılması, ali təhsil quzumlarında doktorantura təhsili və tədqiqat potensialının gücləndirilməsi, ali təhsil müəssisələrinin reyting səviyyəsinin yüksəldilməsi, ali təhsil müəssisələrinin idarəetmə modelinin təkmilləşdirilməsi, onların əlavə təhsil imkanlarının genişləndirilməsi, beyn-

Elmilişləşmələrinin artırılması və bu-
vülkdə ali təhsil müəssisələrinin
təhsil-tədqiqat-innovasiya mərkəzleri
imi cəmiyyətdə rolunun gücləndiril-
məsi istiqamətlərində əhəmiyyətli nə-
cələr eldə edilmişdir. Bu uğurlu nəti-
jelerin eldə edilməsində Azərbaycan
Respublikasının Birinci vitse-prezi-
denti, Heydər Əliyev Fondunun Prezi-
denti, UNESCO və ICESCO-nun xoş-
sərəmlı səfiri Mehriban xanım Əliye-
yanın bütövlükdə təhsilə göstərdiyi
təqqaṭ və qayğını xususile vurğula-
naq lazımdır.

Üniversitelerin araştırma - teknoloji inkişaf-innovasiya missiyaları aspektinden yanaşıldıqda görünür ki, inşaf etməkde olan ölkələrdə prioritet daha çox yaxşı təhsil verən universitetlər olduğu halda qlobal texnologiya-innovasiya yarışına qoşulan ölkələrdə daha çox üniversitetlərin araştırma - innovasiya nəticələrinə əhəmiyyət verilir. ABŞ və Birleşmiş Krallıq üniversitetləri bu istiqamətdə lider mövədedə olduqları halda qita Avropası ölkələrinin bu yarışda mövgələrini gücləndirmek üçün daha çox resurslar yurdığını və yeni universitet modellə-yaratdıqlarını, başda Çin olmaqla ənub-Şərqi Asiya üniversitetlərinin e son on ilde bu istiqamətdə əhəmiyyətli məsəfə qət etdiklərini görmək üümündür.

məkdaşlıq şəbəkələrinə aktiv şəkildə əşulşanı tələb edən bu strategiya, mədəni və texnoloji proseslərdə iştirak etmə, təhsil-araşdırma təcrübəsi və resurslarını birləşdirmə, maddi resursları çıxış, institusional potensialı təkmilləşdirmə və keyfiyyətli insan resursunu cəlbetmə baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ali təhsildə beynəlmiləlləşmənin tətqiqatçılarından biri də ingilis dilində təhsil proqramlarının geniş yayılmasıdır. Son 20 ildə bu dil ali təhsildə bir təli programlardır.

UNESCO-nun məlumatları göstərir ki, Azərbaycan ÜDM-nin təxminən 0,2 faizini araşdırma və təkmilləşdirmələrə xərcləsə də, bu xərclərin əsas hissəsi dövlət tərəfindən maliyyələşdirilir. Hazırda Azərbaycanda universitetlərin tədqiqat potensialını artırmaq məqsədile əsasən doktorantura pilləsinin inkişafına xüsusi diqqət yetirilir. Fikrimizcə, güclü doktorantura təhsiliinin təşkili yolu ilə universitetlərin tədqiqat potensialı gücləndikcə özəl sek-

Müscir dövürde ABS ve Birleşmiş

Müsəir dövrde ABŞ və Birleşmiş Krallıq kimi ölkələrdə əhəmiyyəti seviyələrə çatan xarici tələbə gəlirləri universitetlərin ölkə rifahına göstərdiyi önəmli töhfələrdən biri hesab olunmağa başlamışdır. Beynəlxalq tələbələr həmcinin ölkələrə "yumşaq güc" (softpower) və keyfiyyətli insan resuru qazandırır. ABŞ-da və Avropa ölkəlerinin bir çoxunda STEM (fundamental elmlər, texnologiya, mühəndislik, riyaziyyat) proqramlarında yerli tələbə çox azdır. Gənclər əsasən hüquq, incəsənət, inzibati-sosial-bəşəri elmlər sahələrində üstünlük verir. Mehz bu meylin nəticəsi kimi, 2030-cu ildə STEM məzunlarının 75 faizinin BRICS ölkələrində, 8 faizinin ABŞ-da, 4 faizinin isə Avropada olacağı proqnozlaşdırılır. STEM sahələrində artan iş qüvvəsi kəsiri inkişaf etmiş ölkələr üçün xarici tələbələri xüsusilə cəlb edici edir. Ən çox tələbəni Çin, Hindistan, Səudiyyə Ərəbistanı və Cənubi Koreya göndərir. Hədəf ölkələrin bazar paylarına baxdıqda bir sürüşmənin baş verdiyini, ən çox tələbə cəlb edən ABŞ, Birleşmiş Krallıq, Almaniya, Fransa, İspaniya və Belçikanın 2001-ci ildəki məcmu payının 59 faizdən 2017-ci ildə 48 faizə düşdüyüni, Çin, Avstraliya və Kanadanın isə ən çox tələbə cəlb edən ölkələr sırasına daxil olduğunu görmək mümkündür.

Beynəlmiləlləşmənin getdikcə geniş yayılmağa başlayan bir modeli də qlobal miqyasda tanınan universitetlərin inkişaf etməkdə olan ölkələrin universitetləri ilə birlikdə ortaq təhsil proqramları təqdim etmələri, bu ölkələrdə araştırma mərkəzləri ve kam-puslar açmalarıdır. ABŞ və Birleşmiş Krallıq universitetləri ilə Orta Şərq və Cənubi Asiya ölkələri bu beynəlmiləlləşmə modelindən ən çox istifadə edən ölkələrdir.

lər ingilis dilində təhsil proqramlarını genişləndirmələri, ERASMUS, TEMPUS, MƏVLANA kimi beynəlxalq mübadilə proqramlarında aktiv iştirak etməyə başlamaları, eləcə də coxtərəflı və ikitərəflı çərçivələrdə beynəlxalq əlaqələrini genişləndirmələri onların beynəlmilelləşməsi prosesini də gücləndirmişdir.

Tədqiqatlar göstərir ki, hələ pandemiyadan önce ortaya çıxan dörd əsas tendensiya dünyada ali təhsilin qələcəyini təyin edəcəkdir. Birinci

tendensiya "yeni iqtisadiyyat"da rəqəmsallaşmanın, avtomatlaşdırmanın, sünü intellekt və robot tətbiqlərinin əmək bazarının tələbini sürətlə dəyişdirməsi və bir çox sahədə universitet diplomunun ənənəvi üstünlüyünü təhdid etməsidir. Artıq diplom tələb edən bəzi peşələrin daha süretlə avtomatlaşdırmağa məruz qalacağı, digər tərəfdən də xüsusişlə informasiya texnologiyaları kimi süretlə inkişaf edən sahələrdə mövcud universitet programlarının dəyişikliklərlə ayaqlaşa bilmədiyi görünür. Universitetlər bu dəyişikliyə cavab vermək üçün ənənəvi "paketlənmiş (packaged)" proqramlarını yenidən nəzərdən keçirməyə başlamışdır. Artıq universitetlər tələbənin peşəyə yiyələnmə ehtiyacına istiqamətlənmiş, əhatəsi və tamamlama müddəti dəyişə bilən, kredit toplama metodu ilə diplomun əldə edilə bildiyi, çevik, yetərliliyə əsaslanan (competencey-based) və adaptiv (customized) təhsil proqramlarına yönəllirlər. Bu yanaşma işləyənlərin yeterlilikləri ni inkişaf etdirmə tələblərinə və geniş kütlələrin özümüz boyu təhsil ehtiyaclarına da cavab verməyi hədfləyir. Mikro-Magistr proqramları (MicroMaster-sprograms) bu yanaşmanın tipik nümunəsidir. Universitetlərin bu cəhdlərinə baxmayaraq, işəgötürənlər arasında işçilərini yetişdirmək məqsədilə öz universitetlərini qurma və "TriologyEducation" kimi qurumlardan xüsusi təhsil dəstəyi alma meyli də geniş yayılmışdır. Bütün bunlar onu göstərir ki, qarşidakı illərdə Azərbaycanda ali təhsil qurumlarının daha çevik hərəkət edə bilmələri üçün onların muxtariyyətinin gücləndirilməsi və özümüz boyu təhsil strukturlarının köklü şəkildə inkişaf etdirilməsi qacılmasız olacaqdır.

bele bir tendensiyanın varlığını daha açıq şəkildə görmək mümkün olmuşdur. Bu, Azərbaycan da daxil olmaqla dünyanın bütün ölkələrində universitetlər və digər elm qurumlarının cəmiyyətə əlaqələrinin effektivliyinin artırılması məsələsini gündəmə gətirmişdir. Mövcud pandemiya gösterdi ki, universitetlər və ali təhsil sektorunu mülki aviasiya, turizm kimi bu güne qədər pandemiyanın en çox təsirinə məruz qalan sektorlar sırasındadır. 2020-ci ilin fevral ayından başlayaraq, dünyanın bir çox ölkəsində universitetlər üzbeüz təhsili dayandıraraq "online" təhsilə keçidilər. Bir çox ölkədə rəqəmsal ünsiyyət imkanlarına çıxışda bərabərsizlik yarandı. Kommunikasiya infrastrukturunun və "online" dərslərin məzmun yetersizliyi, tələba və müəllimlərin "online" təhsil təcrübəsinin olmasına və bele bir şəraitdə imtahanlar keçirmənin çətinlikləri ortaya çıxdı. Bu problemlərə baxmayaqaraq, "online" təhsil əldə olan imkanlarla davam etdirildi. Ancaq universitet həyatının mühüm bir hissəsi olan kampus həyatının verdiyi üstünlükler - sosial qarşılıqlı əlaqə, dərsdən kənar proqramlar və fərdi-sosial inkişaf imkanları təmin edilə bilmedi.

Tədqiqatlar göstərir ki, post-COVID dövründə tamamilə üzbeüz təhsilin davam etməsi çoxlu suallar doğurur. Bu baxımdan inkişaf etdirilmiş hibrid və ya tamamilə "online" proqramları daha da geniş yayılacağı gözlənilir.

Görünən odur ki, qarşidakı illərdə universitetlər tələbə gəlirlərini artırmaq və əmək bazarının tələblərinə cavab vermək məqsədilə aşağı xərcli, çevik, "paketlənmemiş" "online"/hibrid təhsil proqramlarına daha çox üstünlük verəcəklər. Beynəlxalq tələbələrə istiqamə-

İkinci esas tendensiya "online" təhsil tətbiqlərinin sürətlə yayılmasıdır. Bütvölkükde və ya qismən "online" formada təqdim edilən təhsil proqramları tələbələrə daha aşağı xərclərlə və cənub təhsil imkanı verədir. Bir çox təhsil məntəqələrində online təhsil mətnəniş "online" təhsil modelinin daha çox qəbul edilməsi ilə tələbələrə ölkələrlə ortaqp roqramların geniş yayılması və yeni filial investisiyalarının artırılması qəcilməz görünür.

ile və çevik təhsil imkanı yaradır. Bir Pandemiya beynəlxalq akademik-
elmi iclaslara, üzbüüz qarşılıqlı əlaqə-
yə və laboratoriya tədqiqatlarına da
böyük miqyasda manee yaratdı. Uni-
versitetlərin istifadə etdiyi dəstək fon-
dları və sənaye gəlirləri məhdudlaşdı
və iqtisadi canlanma olmadan artma-
ları da gözlənilmir. Belə şəraitdə ABŞ-da araşdırma universitetlərinin
yaşadığı çoxölçülü problemlər digər
ölkələrdəki nümunələri də izah edir.
Ancaq virtual mühite köçürürlən əlaqə
ile coğrafi sərhədlər də aradan qalxır,
sosial aspektin yetersizliyinə baxma-
yaraq, elmi koordinasiya-əməkdaşlıq
fərqli bir keyfiyyətdə davam edir və
hətta yayılır.

çox ölkədə ənənəvi olaraq "ikinci sınıf" kimi qəbul edilən "online" diploma programları getdikcə daha çox qəbul qazanıb.

programları getdikcə daha çox qəbul edilməyə başlanılmışdır. ABŞ-da ən təninizmiş universitetlər də “online” təhsil programı formalasdırma və təqdim etmə məqsədilə bu sahədə ixtisaslaşmış “online” program meneceri (onlineprogrammanager) şirkətlərlərə əməkdaşlıq edir. Hələ də ABŞ-da əhəmiyyətli sayda universitetin tədris vəzifəsi kimisi istifadə etdiyi “virtual

vasitəsi kimi istifadə etdiyi "virtual reality (virtual reality)" tətbiqləri süretlə inkişaf edir və yayılır. Azərbaycanda bu sahənin inkişafı üçün, ilk növbədə, distant təhsilin qanunvericilik bazasının formalasdırılmasına ehtiyac vardır. Bundan sonra isə distant təhsilin inkişafı sahəsində qəbul ediləcək əhatəli dövlət programının icrası ilə bu sahədə ciddi dönüş əldə etmək olar. Çünkü ölkədə bu təhsilin qurulması ki-fayet qədər xərc tələb edir və ali təhsil qurumlarının birgə və koordinasiyalı fealiyyətini şərtləndirir.

Üçüncü tendensiya ali təhsilər
beynəlxalq rəqabət və əməkdaşlığı
artmasıdır. Araşdırma-innovasiyalar
məqsədli əməkdaşlığı və tələbə məktəblərinin
ümumiyyətli tətbiqini təmin etməyi
məqsəd edir.

billiyini dəstəkləyən proqramlar da
vəmli genişlənir. Bu baxımdan Azərbaycan
baycanda qarşidakı illərdə xaricdə
təhsil üzrə dövlət programının, ikinci
diplom proqramlarının uğurla icra edilməsi
ile yanaşı, əcnəbi tələbə və mülliimlərin
ali təhsil sektoruna cəlb edilməsi istiqamətində həyata keçirilən
tədbirlərin də genişləndirilməsi
zəruriliyi ortaya çıxır.

Dördüncü tendensya ise elmi elm qurumlarını yenidən nəzərdən kəçirən sosial-siyasi proseslərin genişlənməsidir. Son dövrde qlobal olaraq kommunikasiyanın kommersiyalaşığı, sosial media və oxşar rəqəmsal təbliğat vasitələrinin geniş yayılmasının başlandığı, siyasi qütbleşmenin artması, qlobal şəraitdə cəmiyyətin müəyyən təbəqələri qurumlara inam məssələsi də yeni istinad mənbələri axtarışında

... yet istinad teknolojileri aracılığı
yönləmiş, elmı və elm qurumlarının y
nidən nəzərdən keçirməye başlam
dır. Elm və media qurumlarının cəmi
yet nəzdində eldə etdikləri inam
mənbəyindəki doğruluq, şəffaflı
muxtariyyət, hesabatlılıq prinsiplər
dəyərsizləşdirən və alternativ istin
mənbələri formalasdırıan bu tenden
ya universitetlərin cəmiyyətdə daşıd
missiyani da kökündən təhdid ed
Mövcud pandemiya şəraitində
COVID-19 virusu ilə mübarizə çə
vəsində bütövlükda dünya migrasiy